

Pomogáts Béla Ötvenhat és utókora

Fél évszázad múltán

Felidézni azt, hogy mi történt (velünk és velem) 1956. október 23-án és a magyar forradalom tizenhárom napja során, egyszerre az ünnep és a felelősség dolga. Ünnep, hiszen ez volt az a nap és az a majdnem két hét, amely felforgatta a magyarság huszadik századi történetét és felforgatta az én személyes sorsomat. És felelősség, minthogy a nemzeti történelem egy kivételes pillanata (legyen ez 1456. július 22.: a nándorfehérvári győzelem napja, 1703. június 16.: midőn Rákóczi Ferenc Vereckénél átlépte a magyar határt, 1848. március 15.: a Tizenkét Pont meghirdetése és természetesen 1956. október 23.) nemcsak ünnepi megemlékezéseket kíván, hanem közös felelősséget is ró a jelen nemzedékeire. Nekik kell elszámolniuk azzal, hogy vajon az ünneplő utókor miként tett eleget azoknak a történelmi kihívásoknak és kívánalmaknak, amelyeket a történelmi nap öröksége meghatározott.

Ünnep és felelősség – a szakralitásnak (is) fogalmai. És valóban, az ötvenhatos magyar forradalom emlékét idézve nemigen lehet eltekinteni attól, hogy ennek a napnak valamiféle szakrális jelentősége van. Hogy a most, fél évszázad távolából felidézendő történelmi esemény valamiképpen a történelem csodás, mondhatnám így is: misztikus fordulatai közé tartozik. Azok közé a váratlanul érkező történelmi események közé, amelyeknek nincs igazán teljes és megfelelő evilági magyarázata. Jó ötven esztendővel ezelőtt, érettségi előtt álló piarista diákként ismerkedtem meg a nagy tekintélyű teológus és filozófiatörténet-író piarista professzor, Schütz Antal Isten a történelemben című művével (valójában 1932 őszén a Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatói számára tartott előadássorozatával), amely arról értekezett, hogy Isten időnként miként avatkozott be „közvetlenül” az emberi történelemben, vagyis mik voltak azok a gazdasági és társadalmi körülményekkel-tényekkel aligha magyarázható események, amelyek egyszerűben megváltoztatták az emberi történelem menetét. A történelemben ugyanis mindig voltak ilyen események: szinte váratlan fordulatok, amelyek teljes és végső magyarázata előtt a pusztán racionalitásnak meg kellett torpannia.

A tudós piarista teológus ebben a művében, miként maga mondja, a „következtetések láncát” olyan jelenségekbe „akasztja bele, amelyeket jellemez az, hogy kirínak környezetükből és előzetükből; új világot nyitnak, kezdeményezést jelentenek s épp ezért hangosan és jól érthetően a történelmi folyamaton kívül álló teremtő

erejű ok után kiáltanak”. Léteznek történelmi jelenségek, érvel Schütz Antal, amelyek „fölfelé hívnak”, amelynek láttán „lehetetlen volna föl nem kiáltanunk a Mózes-látó egyiptomi mágusokkal: Hic digitus Dei est, Isten ujja ez! Nos, ilyen csodákkal tele van a történelem. Csak ki kell szabadulnunk a megszokás öleléséből, s nyomban előttünk állnak jelentős történelmi tények, melyeknek színe előtt elutasíthatatlan a következtetés: így csak a világ és történelem fölötti abszolút személyes tetterő működhetik.”

Igen, léteznek olyan történelmi események, amelyek a kortársak (és az utókor) számára valóságos csodának tetszenek („annus mirabilis”-nek nevezte valaki 1956-ot!), és nekünk meg kell értenünk, meg kell magyaráznunk a csodát. Arra gondolok, hogy Márai Sándor gyönyörű költeménye, a Mennyből az angyal is a csodáról szól: „Angyal, te beszélj a csodáról. / Mondd el, mert ez a világ csodája: / Egy szegény nép karácsonyfája / a Csendes Éjben égni kezdett...”. Igen, 1956 a magyar történelem egyik csodája volt (mondjuk 1456, 1703, 1848 – és 1989 mellett), és amikor a magyar forradalom és szabadságharc emlékét felidézzük, erről a történelmi csodáról is vallanunk kell. Elvégre ilyen csodák fordítják új távlatok felé, viszik új utakra a nemzet életét.

Az ötvenhatos forradalom természetesen nem csak csoda, hanem történelmi, erkölcsi és politikai örökség is, amelynek helyzetével, sorsával, hatékonyságával az örökség gondozásával számot kell vetnünk, különösképpen most, a fél évszázados évfordulón. Tulajdonképpen minden történelmi eseménynek két arca van: az egyik, amelyet a történelmi dokumentumok, a hiteles (és nem manipulált!) történetírás és mindenekelőtt a kortársak emlékezete, valamint lelkiismerete őriz, és egy másik, amelyet az utókor szokott kialakítani. A kettő nagyon is eltérhet egymástól, kivált akkor, ha (miként ez ötvenhat esetében is megesett) a politikai szándék minden eszközzel az adott történelmi esemény valóságának és valódi értelmének az elfedésére vagy meghamisítására törekedett, vagyis átpolitizálta, a maga politikai és hatalmi igényeinek szolgálatába kényszerítette a történelmet.

A nemzeti történelem nagyszabású eseményeit mindig legendák veszik körül, mindig mítoszok övezik. Ezek a legendák és mítoszok rögzülnek meg a nemzeti emlékezetben és a kultúrában, így a szépirodalomban és a művészetben. A mitikus történelem mindazonáltal megőrizheti és fenntarthatja a történelmi események valóságos értelmét és jelentőségét, akkor is, ha bizonyos mértékben „átrajzolja” ezeknek a eseményeknek a valódi menetét. Így történt ez az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc történetével, amelynek legendákkal és mítoszokkal telített emlékét, mondjuk, Jókai Mór regényei (közöttük elsősorban A kőszívű ember fiai) és Gracza György valamikor igen népszerű ötkötetes történetírói munkája (Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története, 1894-1898) hagyományozta át. Nemzedékek nőttek

fel ezeken a műveken. Az ötvenhatos forradalomnak nem volt ilyen szerencséje: emlékéit, hol agresszivitással, hol csak lagymatagon, évtizedeken keresztül meghamisították, rágalmazták és gyalázták, és a magyar köztudat, közvélemény valójában az 1989-1990-es rendszerváltás után sem tudott ezzel az emlékekkel és a hozzá fűződő szellemi, erkölcsi, politikai örökséggel mit kezdeni.

Mondjuk ki nyíltan, az ötvenhatos forradalom emléke valójában az egymással küzdő politikai erők marta-lékává vált és pártpolitikai helyezkedések eszköze lett. Az igen idős és nem mindig az értelmiségi igényekhez igazodó tagságra épülő ötvenhatos szervezetek inkább a politikai küzdelem terépeinek, mintsem méltóságában megőrzendő közös örökségnek tekintették (és használták) 1956-ot, és a forradalom eseményeinek tudományos vizsgálatára szakosodott intézmények (például az 56-os Intézet) valóban hiteles tudományos eredményei nem tudtak közvélemény-formáló erőt kifejteni. Jellegzetes tény, hogy a magyar irodalom 1989 után nem mutatott fel megvilágosító képeket a forradalomról (amit 1956-ról olvashatunk: Déry Tibor, Rónay György, Örkény István, Karinthy Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Szakonyi Károly, Konrád György, Nádas Péter és mások regényei, elbeszélései még az 1989-et megelőző időkből valók!). És megfontolandó az is, hogy az iskolai történelemoktatás sem tudott igazán hiteles és lélekformáló tanítást adni ötvenhat eseményeiről, voltak bőven iskolák, amelyekben a legutóbbi időkig nem is oktatták a magyar forradalom történetét. Az ötvenhatos forradalom tulajdonképpen nincs igazán jelen a nemzet kollektív emlékezetében, és a most következő fél évszázados jubileum, legalábbis ahogy magam tapasztalom, inkább az újabb pártpolitikai kisajátítások és csatározások alkalma lesz, mintsem méltó ünnep. Bár ne válnának valóra rossz sejtelmeim!

Egy diadal veresége

Az 1989-es történelmi esztendőben igen enyhe volt az október, az őszi nap ugyanúgy átmelegítette a várost, mint azon a nevezetes 1956. október 23-án. Első alkalommal akkor lehetett nyilvánosan és tömegesen megünnepelni a magyar forradalom kitörését: a kivívott szabadságot, amely nem volt tartós, mégis feledhetetlennek bizonyult. Délben az Országház erkélyéről az ideiglenes államfő bejelentette a Magyar Köztársaság kikiáltását, késő délután a Budapest Galériában megnyílt az a tárlat, amely bemutatta a Kádár János nevéhez fűződő megtorlás áldozatainak emlékére meghirdetett szoborpályázat terveit, este pedig, már mécsesek fényénél, tízezrek zarándokoltak a Kossuth térre, hogy meghallgassák az első szabad október 23-a szónokait.

Magam is ott voltam az emlékezők között, és miközben a Himnusz ünnepélyes dallama szétterült a sokaság fölött, arra gondoltam, hogy valamit visszakaptunk a történelemből: valamit, ami a mi nemzedékünk

számára örökre elveszetteknek tetszett. Hiszen ki hitte volna akár csak két-három esztendővel korábban, hogy a magyar országgyűlés történelmi épülete előtt vagy száz-ezer ember fog gyülekezni, hogy megemlékezék a vértaposott magyar forradalomról? Hogy a szónokok, akik mind megjárták a megtorló hatalom börtöneit, többet közülük halálos ítélettel sújtottak, és csak a nemzetközi tiltakozásnak köszönhetően maradtak életben, nos, hogy ezek az ötvenhatos szónokok egyszer nyilvánosan, nagy embersokaság előtt fognak hitet tenni 1956 eszményei mellett? Azt hiszem, igen sokan gondoltunk arra, hogy végre visszakaptuk történelmünk egy emlékezetes és példázatos eseményét, én magam pedig még ifjúságom egy darabját is, hiszen egyetemi hallgató voltam, amikor a hasonlóképpen hatalmas embersokaságban ott állottam a téren ama október 23-án: a pártlapból gyűjtött alkalmi fáklyák fényében, a híres „lyukas zászlók” alatt.

Visszakapott és elherdált, megtalált és újra elveszített történelem: erre gondolok most, midőn felidézem azt az 1989-es estét, ott, az országház előtt, a változtatni akarás eltökéltségében, a Himnusz fölöttünk, bennünk kavargó hangjaival. Annak idején, legalábbis a nyugati világban, sokan úgy beszéltek a magyar 1956-ról, mint egy idegen katonai intervencióval levernt nemzet erkölcsi győzelméről, amelynek történelmi érvényessége tartósabb a vereség következményeinél, minthogy a nagyvilág szemét sikerült felnyitnia arra, hogy a nemzetek közössége végre valóban felismerje a szovjet kommunizmus emberellenes, elnyomásra épülő rendjének természetét. 1968-ban a svájci emigrációban élő Molnár Miklósnak ezzel a sokatmondó címmel jelent meg könyve Párizsba: *Victoire d'une défaite* (Egy vereség diadala).

Valóban: 1956 a történelmi, világtörténelmi események távlatosabb értelme szerint egy eltiport és meg-alázott nép bátorságának és önfeláldozásának végső győzelme volt, amelyet azóta a közép- és kelet-európai történelem menete is igazolt. A mögöttünk lévő másfél évtizedben viszont sokak előtt úgy tetszik, hogy ez a történelem: a kommunista diktatúra összeomlása által is igazolt győzelem részben vereséget szenvedett, vagy legalábbis nem lett belőle végleges és maradéktalan diadal. Tulajdonképpen a „rendszerváltás” után bekövetkezett többszörös politikai meghasonlás, az ország felemelkedését váró remények megcsúfolása, a magyar társadalom egy részének nyomorba süllyedése és szinte az egész társadalom végzetes erkölcsi meggyengülése miatt. A katonai vereséget erkölcsi győzelem ellensúlyozta, ez az erkölcsi győzelem aztán elerőtlenedett, szétfoszlott, elherdáltatott a köznapok csendes, de kitartó nyomása alatt.

Egy világtörténelmi jelentőségű nagy összefogás és küzdelem szellemi, lelki örökségének eróziója következett be a szemünk láttára, a kezünk között. Mert a magyar 1956-nak valóban világtörténelmi szerepe volt, ezt jól látták azok, akik közvetlenül a vereség után kísérletet tettek a magyar forradalom és szabadságharc történelmi

tanulságainak összefoglalására. A francia Nobel-díjas íróra: Albert Camus-re, az olasz katolikus filozófusra: Romano Guardinire, a neves spanyol filozófusra: Salvador de Madariagara, a fiatal angol történészre: Bill Lomanra és az emigrációban élő Márai Sándorra, Cs. Szabó Lászlóra, Szabó Zoltánra, Kovács Imrére, Fejtő Ferencre, Király Bélára, Kiss Sándorra, Borbándi Gyulára, Molnár Józsefre, Molnár Miklósrá és Kende Péterre gondolok. Mindannyian arról beszéltek, hogy a magyar forradalom volt az első nagyszabású történelmi esemény, amely a nagyvilág közvéleménye előtt megkérdőjelezte a kommunista rendszer alapvető célkitűzéseit, és leleplezte a népeket elnyomás alatt tartó szovjet uralmat.

Történelmi példa

A magyar ötvenhatnak példázatos jelentősége volt, és egy történelmi példázatnak mindig erkölcsi értelme és dimenziója van: arra szolgál, hogy egy nemzet vagy éppen a nemzetek közössége általa tartsa fenn a történelmi előrejutás reményét, általa világítsa meg újra és újra azokat az egyetemes és nemzeti értékeket, amelyek képesek fennmaradni egy zsarnoki rendszer terrorjának nyomása alatt is. Ötvenhatnak ez a példázatos jelentése és hagyománya a politikai élet és a történelem lelki és szimbolikus tartományához tartozik. Ez a példázat, ez a hagyomány éppen ebben a szimbolikus tartományban – mondhatnám így is: a történelem transzcendentális magaslatán – kapta meg igazi erejét és hivatását, amely abban állt, hogy a magyar népnek ellenálló erőt, bizonyos politikai immunitást és erkölcsi mintát adjon.

Ennek a példázatos és szimbolikus lelki tartománynak a csendes eróziója már a Kádár-korszak idején megkezdődött, midőn a nemzet, egyszerűen a túlélés érdekében, a mindennapi élet elemi követelményei szerint valamiféle „különbékét” kötött zsarnokaival, és legalábbis a nyilvánosság előtt, de többnyire a lélek belső színterén is elfogadta a megváltoztathatatlan tényeket. Ellenállásra szervezkedni nem lehet hosszú évtizedeken át, és senki sem várhatta el az egész társadalomtól, hogy egy egész korszakon keresztül nyíltan forduljon szembe a ráerőszakolt uralommal. A magyar népnek túl kellett élnie a zsarnokságot, és a túlélés stratégiája a köznapi munkában, a baráti közösségekben, a családi életben, a magánélet köreiből érvényesült. Ötvenhat öröksége és eszmevilága ilyen módon „szigetszerű” létre kényszerült: a magyar forradalom emlékezetét a börtönviseltek, az áldozatok közvetlen hozzátartozói vagy kis értelmiségi csoportok tartották fenn. Néhány ember, aki október 23-án meggyújtott egy mécsest, felolvasott egymásnak egy-egy régi verset, június 16-án kimerészkedett a köztemető 301-es parcellájába, és elhelyezett egy szál virágot a megtorlás áldozatainak jeltelem, besüppedt sírjain.

Máskülönben 1956 emlékeit szüntelen rágalmazta és persze tabu alá helyezte a hatalom, történelmünk egy

világraszóló eseménye és példázata szinte elveszett az utókor számára. Mintha nem is lett volna: hősei „non person”-okká váltak, a személyes tapasztalatokat pedig jó mélyre eltemette a megélhetés kényszere, az óvatosság, a félelem. Történelmünk egy példázatos és jelképes eseménye, amelyről a szabad világban szinte mindenütt megemlékeztek, amely történelmi bűvópatak módjára időről-időre, így az 1968-as Prágai Tavasz és az 1980-as lengyel Szolidaritás-mozgalom idején, a felszínre tört és mintát adott, éppen Magyarországon a közélet és a nyilvánosság szintje alá szorult, és már-már a feledés áldozata lett.

Különösen így történt ez a kisebbségi magyarság és a szomszédos nemzetek közösségeiben, ahol még inkább érvényesült a kemény megtorlás, és még inkább politikai kényszerré vált a hallgatás. Ma már tudjuk, hogy főként Erdélyben és Kárpátalján ugyanúgy működött a magyar forradalom iránt rokonszenvet érző és ennek adott esetben hangot is adó fiatalokra támadó megtorlás, mint Magyarországon. Ismerjük azoknak az erdélyi és kárpátaljai magyaroknak a nevét és sorsát, akik egy egyetemi felszólalás, egy szűkebb körben elhangzott vélemény, akár egy temetői sírra helyezett szál virág miatt hosszú évekre váltak a börtönök rabjaivá. Nemcsak magyarok, hanem románok és ruszinok is, mi több, a magyarok után román fiatalokkal szemben hozták a legtöbb büntető ítéletet. Ezek a románok és ruszinok a bajtársainkká váltak, és valójában az ő szolidaritásukra, az ő áldozataikra lehetne alapozni az olyannyira szükséges és fontos Kárpát-medencei megbékélés ügyét.

A rendszerváltás után

Ötvenhat örökségének szomorú eróziója tovább folytatódott az 1989-es „rendszerváltozást” követően. Közvetlenül a nagy történelmi átalakulások után még igen sokan reménykedtünk abban, hogy ez az örökség eleven politikai mintát és kohéziós erőt fog adni az új magyar demokráciának, és ezt a reményünket néhány esemény, mindenekelőtt az 1989. június 16-án megrendezett temetési szertartás, melynek során a nemzet fejet hajtott vértanúik előtt, 1989, 1990 és 1991. október 23-ának ünnepségei vagy a magyar forradalom emlékének 1990-es ünnepélyes törvénybe iktatása megalapozni és igazolni látszott. Ugyanakkor sokasodtak annak a jelei, hogy a magyar forradalom eszméinek képviselői nem megfelelő módon, és többször, sajnos, minden meggyőző erő nélkül adnak hangot ezeknek az eszméknek, és a társadalom nagy része, éppen az ötvenhatosok, az ötvenhatos szervezetek magatartása következtében, ismét közönyt tanúsít a magyar forradalom és szabadságharc emlékével és örökségével szemben.

A fellépő és osztódással sokasodó ötvenhatos szervezetek nagy része nem tudta megfelelő színvonalon képviselni 1956 ügyét, egymással is szüntelenül perben

álltak, vezetőik képteleneknek bizonyultak az érdemi összefogásra, nem egyszer személyes ambícióiknak rendelték alá, vagy a pártérdeknek szolgáltatták ki az ötvenhatos örökséget, és több szervezet vagy vezető is hajlamosnak mutatkozott arra, hogy szélsőséges csoportokkal vagy politikai kalandorokkal fogjon össze befolyásának növelése végett. Ugyanakkor a „rendszerátalakítást” követő kormányok sem érezték teljes és tartalmas elkötelezettséget 1956 szellemisége iránt, alig tettek kísérletet arra, hogy a megtorlásokért felelős funkcionáriusok és belügyi vezetők felelősségre vonassanak, nem gondoskodtak megfelelően azokról, akiknek életét tönkretette a megtorló hatalom, és teret engedtek annak, hogy méltatlan huzavonák legyenek 1956 eszméi és öröksége körül.

Az 1994-es választások után az ötvenhatosoknak új kihívásokkal kellett számolniuk. Eltekintve attól, hogy az állami ünnepek protokolljában 1956. október 23-án és június 16-án továbbra is nagy szerepe van, sokáig feltűnő hallgatás övezte a magyar forradalom és szabadságharc emlékét, és csak a forradalom negyvenedik évfordulója adott alkalmat arra, hogy 1956 történései ismét a megemlékezés fényébe kerüljenek, ámbár ekkor is lehetünk tanúi olyan eseményeknek, amelyek méltatlanok voltak 1956 szelleméhez. 1994 után hallani lehetett óvatosságra intó vagy fanyalgó tanácsokat, amelyek eltúlzottnak tüntetik fel azt a közéleti megbecsülést és hivatalos kultuszt, amely a forradalom emléke körül kialakult. A hatalmi apparátusokba, az államigazgatásba sok olyan ember került, akik korábban az állampárt és az állami ifjúsági szervezet funkcionáriusai voltak, és ösztönösen elfogadták azt a képet, amelyet a kommunista hatalom 1956 eseményeiről és szereplőiről évtizedek szívós propagandájával megrajzolt. A kialakult-kialakított történelmi értékrendtől nehéz szabadulni, erre talán csak olyanok képesek, akik korábban is függetlenül vagy éppen a hatalom ellenében tudtak gondolkodni, és persze voltak ilyenek a korábbi pártállami szervezetek tagjai között is.

Három érték

A magyar ötvenhat emléke és öröksége a mögöttünk maradt évtizedben szinte légtüres térbe került, és nem vált olyan politikai és erkölcsi örökséggé, amelyhez az egész nemzet igazodni tudna. Ismeretesek olyan közvélemény-kutatások, amelyek szerint a megkérdezett emberek túlnyomó többsége a magyar forradalom emlékével egyszerűen nem tudott mit kezdeni, és a forradalom vezéralakjait, így Nagy Imrét képtelen volt elhelyezni a nemzeti emlékezet Pantheonjában. (Előfordult, hogy a szabadságharcot eltipró szovjet haderő bábjaként hatalomra került Kádár János több rokonszenvpontot kapott a megkérdezettektől, mint a forradalom miniszterelnöke!) A társadalomban tapasztalható bizonytalanság és zavar érzékelhető most, a fél évszázados évforduló körül is, főként annak következtében, hogy ötvenhatot általá-

ban a politikai pártok magyarázzák és értelmezik, jobbára a saját közvetlen taktikai szükségleteik szerint.

Valójában ismét ott tartunk, hogy az 1956-os tépett lobogóhoz ragaszkodó csoportoknak, szervezeteknek és személyiségeknek újra kellene fogalmazniuk a magyar forradalom és szabadságharc máig érvényes eszméit és tanulságait. 1956 igen sok eszmét vetett felszínre, a nemzeti függetlenség hagyományos követelésétől a tulajdonképpen „harmadik utas”-nak nevezhető gazdasági és társadalmi modell gondolatáig. Ezek egy része, így az ország önrendelkezése, ha nem teljes mértékben is, mert a geopolitikai és gazdasági adottságok ezt teljesen nem engedik, lényegében megvalósult, más része, így a „harmadik utas” modell, megvalósíthatatlannak bizonyult, ámbár ennek a modellnek a javaslatait, amelyeket annak idején Németh László és a népi mozgalom reformgondolkodói dolgoztak ki, jobban figyelembe lehetett volna venni a „szociális piacgazdálkodás” rendjének kidolgozása során. De még így is vannak ötvenhatnak olyan eszméi és példái, amelyek megszívlelése és követése előnyösen hatna az ország életének és politikai kultúrájának alakulására.

Így mindenekelőtt a nemzeti szolidaritás élő szelleme. 1956-ról szólva sokan beszélnek arról, hogy a jelenben tapasztaltaktól eltérően akkor a nemzet egységesnek mutatkozott. Ha a forradalom netán győzött volna, ez az egység kétségtelenül a politikai pártok versengésének és küzdelmének adta volna át a helyét, a forradalmi napokban kialakult szolidaritásnak azonban nem kellett volna elvesznie. Ennek a szolidaritásnak ugyanis számos tanúságtétele volt, olyan, különben egymással ellentétes világnézetet képviselő személyiségek esetében is, mint Nagy Imre miniszterelnök és Mindszenty József hercegprímás. Utóbbi maga számol be emlékirataiban arról, hogy a forradalmi kormány mindvégig együttműködött vele, és Tildy Zoltán útján köszönetét fejezte ki november 3-i rádiószózatáért, majd az amerikai követségen vezetett naplójában is mindig megbecsüléssel és szeretettel emlegeti Nagy Imrét és a forradalom más vértanúit. Az ötvenhatos szolidaritásnak ez a lelki készsége és erkölcsi ereje azóta, fájdalom elveszett és az ország politikai pártjai és az ötvenhatos szervezetek máig sem tudtak megegyezni abban, hogy közösen emlékezzenek meg a magyar forradalom ünnepén.

Másik nagy ötvenhatos örökségünk az a nemzeti elkötelezettség, amely nem riadt vissza az erőfeszítésektől, sőt a személyes áldozatoktól sem. Ez az elkötelezettség bátorsággal és a forradalom igen sok vezetője esetében politikai bölcsességgel járt együtt. Mondhatnám, egy olyan államférfiúi látásmóddal és magatartással, amely csak történelmünk nagy pillanataiban, 1956 előtt utoljára 1848-1849-ben érvényesült. Ennek az államférfiúi látásmódnak és magatartásnak azóta alig vannak nyomai, a különféle érdekeket egyeztető és ezeket átfogó módon képviselni kívánó politizálásra alig van igény, és minden társadalmi csoport, politikai szervezet mértéket

alig ismerő módon kívánja érvényesíteni a saját érdekeit.

Végül elveszett az az erkölcsi emelkedettség is, amely az ötvenhatos forradalmat és szabadságharcot mindvégig jellemezte, amely elejét vette a minden társadalmi felfordulás idején szabad teret kapó fosztogatásnak, az egyéni bosszúk és leszámolások eszkalációjának. Igaz, előfordultak a forradalmi napokban népitételek, például a Köztársaság téren, ezeket azonban a forradalmi kormány sohasem hagyta jóvá, sőt erőfeszítéseket tett arra, hogy ha kell, fegyveres erővel szerezzen érvényt a törvényes rendnek, és konszolidálja a forradalom eredményeit. Ez az intézkedés éppen november 4-e után érte volna el első hatékony eredményeit, a szovjet intervenció így éppen a forradalmi rend belső önvédelmét akadályozta meg. Ma is érvényesnek tetszik mindaz, amit Déry Tibor az Írószövetség december végi közgyűlésén megállapított: „Senki nem vitatja ebben az országban, hogy volt, aki kihasználta, volt, aki visszaélt a forradalommal, s hogy külföldön is, belföldön is akadtak, akik a maguk üzleteit kötögették a népfelkelés cégére alatt. De az árnak irányát vajon a szenny szabja-e meg, amelyet magával sodor?”

A magyar ötvenhat a jelenben is erkölcsi mintát jelent, és mintának az értékei vajmi kevésbé épültek be a „rendszerátalakítás” után kibontakozó közéletbe, ahogy nem épült be ebbe a szolidaritás követelménye vagy a bátor és bölcs személyes elkötelezettség erkölcsi ethosza sem. A magyar forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulója egy politikailag szétesett, gazdasági gondokkal küzdő, kultúrájának eredeti értékeit feladni készülő, önmagával meghasonlott és tulajdonképpen jövőkép nélküli országot talál. Ha előre nézni és haladni kívánunk, ha úrrá szeretnénk lenni a súlyos gondokon, nézzünk előbb egy kicsit vissza: 1956. október 23-a igazságai ma is elevenek.

Befejezésül

1956 igazságai ma is elevenek, és ezt, fájdalom, talán jobban tudja Európa és a nagyvilág, mint mi magunk. Akkor, a forradalom és szabadságharc véres elfojtása után a világ bennünket siratott és ünnepelt, a magyar név, ahogy Petőfi Sándor írta egykoron, megint „szép lett”, akár 1848-1849-ben, és méltán büszkék lehetünk arra a megbecsülésre és szolidaritásra, amellyel az emberiség szabad nemzetei fejet hajtottak a magyar forradalom vértanúi és hősei előtt. (Egész kötetet lehetne összeállítani ezekből a nyilatkozatokból és vallomásokból, olyan világhírű angol, francia, német írókra és tudósokra hivatkozhatom, mint Raymond Aron, Haldor Laxness, izlandi Nobel-díjas író, Jean-Paul Sartre és Francois Bondy.) Egyetlen írói tanúságtételt idézek fel befejezésül, az irodalmi Nobel-díjas francia Albert Camus-ét. A magyarok vére című vallomásában olvasom: „A legázolt, a bilincsbe vert Magyarország többet tett a sza-

badságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat. Nehéz minékünk méltónak lenni ennyi áldozatra. De meg kell kísérelnünk, feledve vitáinkat, revidéálva tévedéseinket, megsokszorozva erőfeszítéseinket, szolidaritásunkat egy végre egyesülő Európában.”

Lugossy Mária

Tekercs, 2001.